

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В ЕПОХАТА НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: ЕВРОПЕЙСКИ ПОЛИТИКИ, АКАДЕМИЧЕН ОПИТ И ГЛАСЪТ НА ПОКОЛЕНИЕТО Z

Андрияна Андреева¹, Емил Радев²

¹Професор д-р, Катедра „Правни науки“, Икономически университет - Варна

E-mail: a.andreeva@ue-varna.bg

²Доцент д-р, Катедра „Правни науки“, Икономически университет - Варна,

E-mail: e.radev@partnerconsult.net

РЕЗЮМЕ

JEL: I23, I28, O33, J24, M15 Висшето образование се развива под въздействието на комплекс от взаимосвързани обществени, икономически, технологични и образователни фактори, които трансформират университетската среда и самия процес на създаване и преподаване на знание. Наред с европейските и национални политики и динамиката на пазара на труда, все по-съществено значение придобиват променящите се очаквания, ценности и модели на участие на различните поколения обучаеми, сред които технологично ориентираното поколение Z се откроява като носител на нови нагласи към организацията на обучението.

Получена: 10.08.2026
Приета: 10.10.2026
Публикувана: 27.10.2026

Именно взаимодействието между тези фактори очертава новите насоки за развитие на съвременното висше образование. Настоящото изследване има за цел да анализира трансформацията на взаимодействието във висшето образование в епохата на изкуствения интелект, като съпоставя европейските политики, академичния опит и емпиричните наблюдения върху нагласите на студентите. Изследването се основава на доктринален и сравнителен анализ. Практическата значимост на изследването се изразява в извеждането на насоки за усъвършенстване на взаимодействието между преподаватели, студенти и интелигентни технологии, насочени към повишаване качеството, адаптивността и конкурентоспособността на висшето образование при съхраняване на неговите академични ценности.

Copyright: © 2026

**Андреева, А.,
Радев, Е.**

**Предоставя се
за възможно
публикуване
в свободен
достъп при
условията и
по реда на
Creative
Commons
Attribution
(CC BY)
license
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)**

Ключови думи: висше образование, екосистема на доверие, изкуствен интелект, европейски политики, поколение Z.

Citation: Andreeva, A., Radev, E. (2026) Transforming Interaction In Higher Education In The Age Of Artificial Intelligence: European Policies, Academic Experience, And The Voice Of Generation Z. Списание „Човешки ресурси & Технологии = HR & Technologies“, Creative Space Association, Special Issue 1, pp. 17 – 36.

ВЪВЕДЕНИЕ

Развитието на висшето образование винаги е било отражение на обществените процеси, икономическите потребности и духовните стремежи на всяка историческа епоха. В България неговото институционално изграждане започва след Освобождението – в период, белязан едновременно от значителни обществени предизвикателства и от стремеж към ускорено модернизирание на държавата. Наред с изграждането на новите държавни институции, българското общество осъзнава, че устойчивото икономическо и обществено развитие е немислимо без образование и подготовка на висококвалифицирани специалисти, способни да бъдат активна част от националния и европейския културен, научен и стопански прогрес. Този стремеж постепенно се превръща в трайна ценностна характеристика на българското общество. В периода след демократичните промени от 1989 г. се наблюдават тенденции, които са многопластови и динамични (Андреева, 2023). През различните исторически периоди висшето образование изпълнява значително по-широка функция от подготовката на кадри за пазара на труда. То се утвърждава като пространство за създаване и съхраняване на знанието, за формиране на ценности, за развитие на научния потенциал и за изграждане на личности, способни да допринасят за развитието на обществото. Именно тази обществена мисия обуславя неговото устойчиво развитие и способността му да се адаптира към променящите се социални, икономически и технологични условия.

Развитието на висшето образование е обект на изследване и на дебати в доктрината. Всеки автор поставя акцент в научните си търсения на проблематика с различна насоченост – правен режим на висшите училища в България (Димитрова, 2026), политика на висшето образование (Пилев, 2003), управление на висшите училища (Димитров, 2003), качество на образованието (Димитрова, 2013; Димитрова, 2025) и икономически перспективи пред висшето образование (Димитров, 2001), дигитални образователни услуги (Димитрова, 2024; Андреева et al., 2024; Andreeva and Dimitrova, 2023; Куюмджиев et al., 2022).

Присъединяването на Република България към Европейския съюз (ЕС) поставя развитието на висшето образование в нова среда на сътрудничество и споделени ценности. Наред с хармонизирането на нормативната уредба (Андреева, Димитрова, 2021), европейската интеграция открива възможности за изграждане на общо образователно пространство, основано на академична мобилност, научно

сътрудничество, обмен на добри практики и съвместно формиране на политики, насочени към качеството, иновациите и конкурентоспособността на европейското висше образование. В този смисъл европейските политики не следва да се разглеждат единствено като регулаторна рамка, а като механизъм за взаимодействие между държавите, университетите и академичните общности при формирането на обща визия за бъдещето на образованието. Именно в този контекст все по-ясно се очертава разбирането, че инвестицията във висшето образование е инвестиция в бъдещето на Европа.

Развитието на изкуствения интелект, ускорената цифрова трансформация и появата на нови професии променят средата, в която функционират университетите, но не променят тяхната основна обществена мисия. Напротив – те поставят още по-високи изисквания към способността на висшето образование да съчетава академичните традиции с иновациите, технологичния напредък и очакванията на новите поколения. Както бе подчертано в рамките на европейския дебат, посветен на бъдещето на висшето образование, въпросът вече не е дали изкуственият интелект ще промени образованието, а как университетите ще подготвят хора, способни да използват тези технологии отговорно, етично и в полза на обществото (ЕП, 2026).

Особено значение в този процес придобива поколението Z – първото поколение, което възприема цифровата среда като естествена част от своя живот и обучение. Неговите очаквания към образователния процес, стремежът към активно участие, персонализирано обучение и практически ориентирани знания поставят нови предизвикателства пред университетите и преподавателите. Това обаче не означава, че развитието на висшето образование се определя от един единствен фактор. Европейските политики, обществените и икономическите процеси, академичната общност, студентите, бизнесът и интелигентните технологии взаимно се влияят и изграждат обща образователна среда, в която нито един от тези компоненти не може да бъде разглеждан като самостоятелен двигател на промяната. Тази взаимна обусловеност поставя въпроса за необходимостта висшето образование да бъде разглеждано като **образователна екосистема на доверие** – динамична система на взаимодействие, основана на академичните ценности, европейските принципи, споделяната отговорност и водещата роля на човека при създаването, осмислянето и предаването на знанието.

На този фон **актуалността на настоящото изследване** се обуславя от формирането на нова хибридна образователна среда, в която естественият и

изкуственият интелект функционират в непрекъснато взаимодействие, без към настоящия момент да съществува цялостна концептуална и нормативна рамка, която да отразява тази трансформация. Липсата на завършена регулация не следва да се възприема единствено като нормативен дефицит, а и като възможност за развитие на доктрината чрез формулиране на концепции и принципи, които да подпомогнат бъдещото развитие на правната уредба. В този процес водещо значение следва да запази хуманистичният подход, основан на разбирането, че независимо от степента на технологично развитие именно човекът, чрез своя интелект, ценности и морална отговорност, остава този, който определя границите, насоките и общественото приложение на изкуствения интелект (Андреева, Иванова, 2021).

Целта на настоящото изследване е да обоснове необходимостта от преосмисляне на взаимодействието във висшето образование чрез доктриналното развитие на концепцията за **образователна екосистема на доверие** (Андреева, Йолова, 2021), в която европейските и национални политики, академичните ценности, обществените и икономическите потребности, развитието на системите с изкуствен интелект и новите поколения участници в образователния процес се разглеждат като взаимосвързани елементи на общ процес, насочен към устойчивото развитие на образованието и бъдещето на човешкия капитал. За постигането на тази цел се изследват основните тенденции в развитието на европейските политики и висшето образование, като се извеждат принципи и концептуални насоки за изграждането на модел на взаимодействие, който съхранява водещата роля на човека, академичните ценности и общественото доверие в условията на използване на системи с изкуствен интелект (Андреева, Йолова, 2022). Настоящото изследване има за цел да допринесе за развитието на научния дебат за бъдещето на европейското висше образование, поставен в рамките на дискусиите в Европейския парламент, чрез **доктриналното обосноваване на концепцията за образователна екосистема на доверие** като възможен модел за неговото устойчиво развитие.

За постигане на поставената цел са формулирани следните **изследователски задачи**:

1. **Да се изследва** в историческа ретроспекция развитието на българското висше образование, като се обоснове приемствеността на неговите академични ценности, обществена мисия и адаптивност към променящите се обществени

и икономически условия, както и необходимостта от тяхното развитие в съвременната образователна среда.

2. **Да се анализират** съвременните тенденции в развитието на европейските политики във висшето образование и тяхното значение за изграждането на общо европейско образователно пространство, основано на взаимодействие, академично сътрудничество и споделени ценности.
3. **Да се изследва** ролята на поколението Z като активен участник в трансформацията на висшето образование, чиито очаквания са насочени към интегриране на академичното знание, практическото обучение и взаимодействието с обществената и бизнес средата като елементи на единен образователен процес.
4. **Да се обоснове доктринално** концепцията за **образователна екосистема на доверие** като модел за устойчиво развитие на европейското висше образование, основан на взаимодействието между академичната общност, обществото, бизнеса, европейските политики и системите с изкуствен интелект при съхраняване на водещата роля на човека.

Изследването е изградено върху последователна аргументационна логика, при която историческото развитие на висшето образование обосновава неговата приемственост и обществена мисия, европейските политики очертават необходимостта от неговата трансформация, а очакванията на поколението Z потвърждават потребността от нов модел на академично взаимодействие. Тази логическа последователност естествено достига до доктриналното обосноваване на концепцията за **образователна екосистема на доверие** като възможен модел за устойчивото развитие на европейското висше образование в условията на взаимодействие между човека и системите с изкуствен интелект.

Изследователската теза се основава на разбирането, че развитието на европейското висше образование не предполага отказ от исторически формираните академични традиции и ценности, а тяхното последователно развитие и адаптиране към променящите се обществени, икономически и технологични реалности. Европейските политики, академичният опит, обществените потребности, развитието на системите с изкуствен интелект и променящите се очаквания на новите поколения участници в образователния процес не следва да се разглеждат като самостоятелни фактори на

промяната, а като взаимосвързани елементи на единна образователна среда, основана на приемственост, взаимодействие, доверие и споделена отговорност.

За постигането на поставената цел и изпълнението на изследователските задачи е приложен **комплексен системен и интердисциплинарен научен подход**, съобразен с многоаспектния характер на изследването. Използвани са историческият метод за проследяване развитието на висшето образование и неговата обществена мисия, доктриналният и нормативният анализ при изследване на европейските политики и приложимата правна рамка, както и сравнителният метод за извеждане на основните тенденции в развитието на европейското образователно пространство. Чрез системен анализ, синтез и обобщаване на получените резултати се достига до доктриналното обосноваване на концепцията за **образователна екосистема на доверие** като модел за устойчивото развитие и конкурентоспособността на европейското висше образование в условията на взаимодействие между човека и системите с изкуствен интелект.

Практическото значение на настоящото изследване се изразява в поставянето на научен дебат относно бъдещото развитие на европейското висше образование, основан на взаимодействието между академичните традиции, европейските политики, обществените потребности и развитието на системите с изкуствен интелект. Доктриналното обосноваване на концепцията за **образователна екосистема на доверие** предлага възможна концептуална рамка за развитието на висшите училища, съчетаваща иновациите със съхраняването на академичните ценности, обществената мисия на университета и водещата роля на човека в образователния процес.

Изследването извежда необходимостта младите хора да бъдат възприемани не само като обучаеми, а като активни участници в развитието на съвременното висше образование. Включването на техния глас в академичния дебат допринася за изграждането на образователна среда, основана на доверие, взаимно уважение и споделена отговорност между всички участници в образователния процес, като същевременно създава предпоставки за по-пълноценно съчетаване на академичното знание, практическия опит и обществените очаквания. Предложената концептуална рамка има практическа приложимост при формирането на университетски политики, академични практики и модели на взаимодействие между висшите училища, академичния състав, студентите, бизнеса, публичните институции и обществото. Тя е

насочена към изграждането на устойчива образователна среда, основана на доверие, сътрудничество и споделени европейски ценности.

С поставянето на тези въпроси едновременно на европейско и на доктринално равнище изследването има амбицията да допринесе за развитието на научния дебат относно бъдещето на висшето образование, в който наред с позициите на утвърдените учени намира достойно място и гласът на младите хора – не като коректив на академичната традиция, а като неин естествен партньор в изграждането на бъдещето на европейското висше образование. Именно във взаимодействието между академичната мъдрост, европейските политики и енергията на новите поколения се създават предпоставките за устойчиво развитие на образованието в полза на обществото.

1. БЪЛГАРСКИЯТ МОДЕЛ НА ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРИЕМСТВЕНОСТ, РАЗВИТИЕ И ЕВРОПЕЙСКА ПРИНАДЛЕЖНОСТ

Развитието на висшето образование никога не е било самоцел. През всички исторически периоди университетът се е променял тогава, когато обществото е поставяло пред него нови очаквания, породени от икономическите процеси, обществените отношения, научния прогрес и технологичните промени. Поради това историята на висшето образование е едновременно история на общественото развитие, на еволюцията на държавността и на непрекъснатото усъвършенстване на академичната мисия. Именно тази закономерност позволява да бъде разбрана и съвременната европейска трансформация на висшето образование, основана не на отказ от националните традиции, а на тяхното развитие в условията на общи европейски ценности и цели.

Българският модел на висше образование е резултат от продължителен исторически процес, в който развитието (Серафимова, Андреева, 2021) на университетските институции последователно следва обществените и икономическите потребности на съответната епоха. Още от създаването на първите висши училища тяхната основна мисия не се изчерпва единствено с подготовката на специалисти. Те постепенно се утвърждават като центрове за развитие на науката, за формиране на националния интелектуален потенциал, за изграждане на професионални общности и за съхраняване на духовните и културните ценности на обществото. Именно тази

обществена функция осигурява приемствеността в развитието на българското висше образование независимо от политическите, икономическите и нормативните промени.

Историческата еволюция на българската университетска система ясно показва, че всяка значима реформа е била обусловена от конкретните потребности на обществото. След Освобождението водеща задача е подготовката на национален административен, правен и интелектуален елит, способен да изгради институциите на младата българска държава. Развитието на индустрията, търговията и публичното управление поставя нови изисквания към висшето образование, което постепенно разширява своите професионални направления и научноизследователска дейност. През следващите десетилетия университетите се утвърждават като стратегически фактор за икономическото развитие, научния прогрес и обществената модернизация.

Особено показателен пример за тази зависимост между развитието на висшето образование и обществено-икономическите потребности е Икономически университет – Варна. Създаден през 1920 г. по инициатива на варненската търговско-индустриална общност, университетът възниква като отговор на необходимостта България да подготвя висококвалифицирани икономически специалисти за развиващата се национална икономика и за разширяващите се международни стопански отношения (Dimitrova and Dimitrova, 2023). Самият факт, че неговото учредяване е продиктувано от реалните потребности на обществото и бизнеса, показва една от основните закономерности в еволюцията на българското висше образование – университетът се развива тогава, когато обществените потребности са насочени към ново знание, нови компетентности и нов тип академично лидерство. През повече от едновековната си история Икономически университет – Варна последователно адаптира своите образователни програми, научни изследвания и организационни модели към променящата се обществена и икономическа среда, без да се отказва от своите академични традиции. Именно съчетаването на приемственост и способност за обновяване позволява университетът да съхрани своята идентичност и едновременно с това да се утвърди като активен участник в процесите на цифровизация, интернационализация и европейско академично сътрудничество. Тази институционална еволюция е показателна за развитието на българската университетска система като цяло.

Преходът към демократично общество и пазарна икономика поставя началото на нов етап в развитието на висшето образование. Постепенно се утвърждават принципите

на академичната автономия, академичната свобода, академично самоуправление (Андреева, Димитрова, 2019), институционалната отговорност и международното сътрудничество. Наред с традиционната образователна функция все по-голямо значение придобиват научните изследвания, трансферът на знания, партньорството с бизнеса, участието в международни научни мрежи и приносът на университетите към устойчивото обществено развитие.

С присъединяването на България към Европейския съюз образованието все по-трудно може да бъде разглеждано единствено в традиционните рамки на националната система. Свободното движение на хора в ЕС създава условия за все по-свързани общества, дава възможност на гражданите да избират мястото, в което да учат и изграждат своя професионален път, а на българските учащи, преподаватели и изследователи – да участват в европейски програми, организации и партньорства. Това поставя необходимостта образователните политики и практики да бъдат разглеждани като част от общо европейско пространство, в което знанията, уменията и академичният опит придобиват по-широка приложимост и транснационално значение.

Развитието на цифровите технологии, глобализацията и икономиката на знанието поставят нови изисквания към висшите училища. Университетът вече не е само място за предаване на знания, а динамична академична екосистема, в която обучението, научните изследвания, иновациите и обществената ангажираност се развиват във взаимна обусловеност. Подготовката на съвременните специалисти предполага формиране не само на професионални знания, но и на критично мислене, адаптивност, дигитални компетентности, интердисциплинарност и способност за учене през целия живот.

Именно тази последователна историческа еволюция обуславя естественото включване на България в Европейското пространство за висше образование. Присъединяването към Болонския процес не представлява отклонение от националния модел, а закономерен етап от неговото развитие. Европейските политики не заменят българските академични традиции, а създават обща рамка, в която националните образователни системи съхраняват своята идентичност, като едновременно с това развиват принципите на качество, академична мобилност, взаимно признаване на квалификациите и международно академично сътрудничество. Следователно развитието на българския модел на висше образование може да бъде определено като процес на приемственост, при който всяка следваща реформа надгражда вече утвърдените академични ценности, адаптирайки ги към новите обществени, икономически и

технологични реалности. Именно тази способност за развитие чрез приемственост превръща българските университети в активна част от европейската академична общност и създава основата за съвременните политики на Европейското пространство за висше образование. От тази гледна точка Болонският процес следва да бъде разглеждан не като начало на европейската принадлежност на българското висше образование, а като естествено продължение на неговото историческо развитие и като следваща стъпка в еволюцията на университетската мисия.

2. ЕВРОПЕЙСКИТЕ ПОЛИТИКИ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ПОВИШАВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ВИШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ

Изграждането на Европейското пространство за висше образование е закономерен резултат от историческото развитие на националните образователни системи и от необходимостта те да отговорят на новите обществени, икономически и технологични предизвикателства. След като през предходните десетилетия европейските държави последователно развиват своите университетски модели, в края на XX век става очевидно, че динамиката на икономиката на знанието, свободното движение на хора, нарастващата академична мобилност и засилващата се международна конкуренция изискват по-висока степен на координация между системите на висше образование. Именно в този контекст европейските политики придобиват ролята на инструмент за постигане на съпоставимост, качество и устойчиво развитие, без да се нарушава институционалната автономия и националната идентичност на университетите.

Болонският процес следва да бъде разглеждан не като самоцелна реформа, а като механизъм за изграждане на общи принципи и стандарти, които създават условия за повишаване на качеството на образованието, насърчаване на академичната мобилност и укрепване на конкурентоспособността на европейските висши училища. Неговата същност не се изчерпва с въвеждането на единна структура на образователните степени или с изграждането на общи механизми за признаване на квалификациите. По-значимият му принос се изразява в създаването на среда, в която университетите могат да развиват своя потенциал чрез сътрудничество, обмен на добри практики и непрекъснато усъвършенстване на качеството на образователната и научната дейност.

Практическата стойност на европейските политики се проявява в тяхното въздействие върху всички участници в академичната общност. За висшите училища те създават предпоставки за институционално развитие, интернационализация, участие в съвместни образователни и научни инициативи и повишаване на общественото доверие чрез утвърдени механизми за осигуряване на качеството. За академичния състав европейските политики разширяват възможностите за професионално развитие, научно сътрудничество, академична мобилност и участие в международни изследователски мрежи. За студентите те осигуряват по-голяма гъвкавост на обучението, признаване на придобитите резултати от обучението, по-добра професионална реализация и възможност за активно участие в европейското образователно пространство. Именно чрез тази практическа насоченост европейските политики превръщат Европейското пространство за висше образование в механизъм за непрекъснато усъвършенстване на университетската система. Техният успех не следва да се оценява единствено чрез степента на нормативното им въвеждане, а преди всичко чрез реалното им въздействие върху качеството на образованието, развитието на научните изследвания, конкурентоспособността на университетите и подготовката на специалисти, способни да отговорят на потребностите на съвременното общество и икономиката на знанието.

От тази гледна точка последващият анализ ще бъде насочен към основните инструменти, чрез които европейските политики реализират своите цели – системата на образователните степени, Европейската система за трансфер и натрупване на кредити, механизмите за осигуряване на качеството, академичната мобилност и ученето през целия живот, като акцентът ще бъде поставен върху тяхното практическо значение за развитието на висшите училища, академичния състав и студентите.

3. НОВИТЕ ОБЩЕСТВЕНИ ОЧАКВАНИЯ КЪМ ВИШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ – МЕЖДУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ ПОЛИТИКИ И АКАДЕМИЧНАТА ПРАКТИКА

Европейските политики във висшето образование изграждат стабилна институционална рамка, основана на принципите на качество, академична автономия, мобилност и сътрудничество. Развитието на обществото през последното десетилетие обаче поставя пред университетите нови предизвикателства, които не могат да бъдат преодоляни единствено чрез усъвършенстване на нормативните механизми. Цифровата

трансформация, динамиката на пазара на труда, навлизането на системите с изкуствен интелект и промяната в начина, по който младите хора възприемат знанието, изискват преосмисляне на самата организация на академичния процес.

Особено показателни в това отношение са очакванията на поколението Z. За разлика от предходните поколения, съвременните студенти са формирани в условията на постоянен достъп до информация, дигитална свързаност и интерактивна комуникация. За тях университетът не е единствен източник на знания, а място, в което знанието следва да бъде осмислено, приложено и създавано съвместно. Поради това традиционният модел, основан преимуществено на едностранно предаване на информация, все по-трудно отговаря на техните образователни потребности и на изискванията на съвременното общество. Това не означава отказ от академичните традиции или намаляване на ролята на преподавателя. Напротив, в условията на информационно изобилие ролята на академичния състав придобива още по-голямо значение. Преподавателят все по-малко изпълнява функцията на единствен носител на знанието и все повече се утвърждава като академичен лидер, научен ментор и гарант за качеството, достоверността и етичната употреба на информацията. По този начин се променя не съдържанието на академичната мисия, а начинът на нейното осъществяване. Тези процеси очертават необходимостта от изграждане на нов модел на академично взаимодействие, основан на доверие, партньорство и споделена отговорност между висшето училище, преподавателите и студентите. В подобна академична екосистема доверието не представлява единствено нравствена категория, а се превръща в организационен принцип, който стимулира активното участие на студентите, академичната свобода на преподавателите, съвместното създаване на знания и отговорното използване на цифровите технологии и системите с изкуствен интелект.

Именно в този контекст следва да се оценява и ефективността на европейските политики. Тяхната бъдеща устойчивост ще зависи не само от способността им да осигуряват институционална съпоставимост и качество, но и от възможността да подкрепят развитието на университетите като академични екосистеми, в които традицията, иновациите и човешкото доверие се развиват във взаимна обусловеност.

В процеса на цифрова трансформация на целия ЕС тенденциите все по-осезателно се диктуват от ускореното развитие на системите с изкуствен интелект (ИИ). Доклад на Европейската комисия от 2025 г. оценява, че при бързо внедряване на ИИ до 6,5% от

работната сила в ЕС може да се наложи да премине към нови професии до 2030 г. (www.europarl.europa.eu, 2026). В този контекст концепцията за учене през целия живот не е въпрос просто на мотивация за самоусъвършенстване, а се диктува от реалностите, от нуждата „да си в крак с времето“ и с изискванията на пазара на труда от нови знания, умения, квалификации, но и от повече гъвкавост и критично мислене.

Европейското висше образование също се адаптира към ИИ. По данни на ЕК 35% от всички магистърски програми по изкуствен интелект в световен мащаб се предлагат от университети и научноизследователски организации в ЕС, като Германия, Франция и Нидерландия са на челно място.

Разработването, привличането и задържането на таланти и повишаването на уменията в областта на ИИ днес се оценява като определящо предизвикателство за дългосрочната конкурентоспособност на Европа. Университетите обаче не просто подготвят кадрите, от които се нуждае икономиката, но и утвърждават своя потенциал за постигането на ключовите цели на ЕС за ускорен растеж чрез иновации и научноизследователска и развойна дейност. Усилията да се поддържат високите европейски стандарти и да се генерират научни постижения предполагат много повече от съревнование на академичната „писта“ и обмен на добър опит. Те диктуват необходимостта от нови партньорства, които създават добавена стойност чрез координация и синергия. Връзката, от една страна, между университетите, а от друга, между тях и бизнеса и научноизследователските организации ускорява трансфера на знания и технологии. Изграждайки човешкия капитал, научната експертиза и иновационната екосистема, които определят способността на Европа да посреща предизвикателствата и през идните десетилетия, висшето образование трябва да даде здрава основа не само за поколението Z, а и за следващите поколения, които тепърва ще навлизат в образованието, науката и пазара на труда. За ЕС това далеч не е въпрос единствено на технологична адаптивност и икономическа конкурентоспособност, но и на суверенитет – възможност ефективно да отстоява своите ценности и приоритети, вместо да зависи от решения, разработени другаде, в свят на глобална надпревара.

4. ТРАНСФОРМАЦИЯ НА АКАДЕМИЧНИТЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В ЕКОСИСТЕМА НА ДОВЕРИЕ

Анализът на историческото развитие на висшето образование, на европейските политики и на новите обществени очаквания показва, че бъдещото развитие на университета не зависи от промяна на неговите основни участници, а от качествено нов модел на взаимодействие между тях. Университетът, академичният състав, студентите, обществото и институционалните партньори запазват своите традиционни функции, но начинът, по който те осъществяват тези функции, се трансформира под въздействието на цифровизацията, развитието на изкуствения интелект и необходимостта от по-динамична връзка между образованието, науката и обществените потребности. Именно тази промяна обосновава изграждането на академична екосистема на доверие като концептуален модел за развитие на европейското висше образование.

Съществената особеност на предложения модел се състои в това, че заменя класическите линейни отношения с мрежа от взаимно обусловени взаимодействия, основани на доверие, партньорство, прозрачност и споделена отговорност. В традиционния модел основните връзки са изградени върху йерархичен принцип – преподавателят предава знания, студентът ги усвоява, а университетът осъществява организация и контрол на образователния процес. В условията на съвременното висше образование този модел вече не е достатъчен. Достъпът до информация е практически неограничен, цифровите технологии участват активно в създаването и обработването на знания, а студентите се превръщат в активни участници в образователния процес. Това налага преход от отношения на подчиненост към отношения на академично партньорство.

Предложеният модел не променя установените права и задължения на участниците в образователния процес, а ги развива чрез ново съдържание на техните взаимодействия. Университетът запазва своята институционална автономия и отговорността за гарантиране качеството на образованието, но едновременно с това придобива функцията на интегратор на академичната екосистема, създавайки условия за взаимодействие между образование, наука, бизнес и общество. Академичният състав съхранява своята водеща роля в преподаването и научните изследвания, но неговата функция се разширява към академично лидерство, менторство, организиране на познавателния процес и гарантиране на академичната етика при използването на

цифровите технологии и системите с изкуствен интелект. От своя страна студентът престава да бъде единствено адресат на образователната дейност и се утвърждава като активен партньор, който носи отговорност за собственото си обучение, участва в създаването на академична среда и допринася за непрекъснатото усъвършенстване на образователния процес чрез обратна връзка, инициативност и академична ангажираност.

В тази екосистема доверието придобива функционално значение. То не представлява единствено етична ценност, а се превръща в организационен принцип, който определя характера на взаимодействията между участниците. Академичното доверие предполага прозрачност при вземането на решения, взаимно уважение към академичната свобода, споделена отговорност за качеството на образованието, етично използване на цифровите технологии и ясно разпределение на правата и отговорностите. Именно доверието осигурява необходимия баланс между академичната автономия и институционалната отчетност, между свободата на преподаване и отговорността за резултатите от обучението, както и между използването на системите с изкуствен интелект и запазването на човешката академична преценка. Трансформацията на академичните взаимодействия намира израз и в преосмислянето на взаимните права и отговорности на участниците в академичната екосистема. Правото на академична свобода кореспондира със задължението за научна добросъвестност и професионална компетентност. Правото на студентите на качествено образование е свързано с тяхната отговорност за активно участие в образователния процес и спазване на принципите на академичната почтеност. Институционалната автономия на висшето училище предполага отговорност за изграждане на прозрачна, приобщаваща и иновативна академична среда, способна да гарантира равен достъп до знания, развитие на човешкия потенциал и обществено доверие в резултатите от висшето образование.

По този начин академичната екосистема на доверие не отменя традиционните принципи на университетското образование, а осигурява тяхното функционално развитие в условията на цифровата трансформация. Нейната устойчивост се основава на взаимната обусловеност между академичната автономия, институционалната отговорност, активното участие на студентите, академичното лидерство на преподавателите и обществената ангажираност на университета. Именно тази трансформация на взаимодействията позволява европейските политики да намерят реално проявление в ежедневната академична практика и създава предпоставки за

устойчиво развитие на висшето образование в съответствие с потребностите на съвременното общество.

Фиг. 1. Синтез на академичната еволюция и функционалното единство

Източник: Собствена разработка.

Абстрактен 3D модел на образователната екосистема на доверие, показващ взаимосвързаността между физическите лица (ФЛ) - участници, академичните институции и системите с изкуствен интелект чрез мрежа от прозрачни и двупосочни връзки. Бъдещата конкурентоспособност на европейското висше образование няма да се определя единствено от технологичната му възможности или от административните регулации. Тя зависи от успешното прилагане на модел, в който академичните традиции, гъвкавостта към очакванията на новите поколения и интеграцията на интелигентни системи функционират в хармонична, взаимно обусловена мрежа. Изграждането на екосистема на доверие не е просто отговор на дигиталната ера, а необходимо условие за съхраняване на фундаменталната обществена мисия на университета – да формира не само професионалисти, но и отговорни граждани, способни да управляват технологиите на бъдещето.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящото изследване потвърди поставената цел и защити изведената теза, че развитието на висшето образование представлява последователен процес на приемственост и адаптация към обществените, икономическите и технологичните промени. Извършеният анализ показва, че интегрирането на българското висше образование в Европейското пространство за висше образование е закономерен етап от неговото историческо развитие, а европейските политики следва да бъдат разглеждани като инструмент за повишаване на качеството, конкурентоспособността и обществената значимост на университетите. Същевременно динамиката на цифровата трансформация, развитието на системите с изкуствен интелект и променящите се очаквания на поколенията Z обосновават необходимостта от развитие на академичните взаимодействия чрез модел, основан на доверие, партньорство и споделена отговорност.

Научният принос на изследването се изразява в няколко взаимосвързани направления.

На първо място, е предложен концептуален прочит на развитието на висшето образование, основан на идеята за приемственост между националните академични традиции и европейските политики.

На второ място, европейските политики са анализирани не само като нормативна рамка, а като практически инструмент за институционално развитие, повишаване на качеството и конкурентоспособността на висшите училища.

На трето място, чрез съпоставянето на европейските политики с новите обществени очаквания са открити основните насоки за развитие на съвременното висше образование в условията на цифровата трансформация.

На последно място, е разработен авторски концептуален модел за трансформация на академичните взаимодействия в екосистема на доверие, който предлага интегриран подход към взаимодействието между университетите, академичния състав, студентите, обществото и цифровата среда при съхраняване на фундаменталните академични ценности.

REFERENCES

1. Andreeva, A. and Dimitrova, D. (2023) Teaching Law Disciplines in the Digital Age – a Symbiosis Between E-Learning Materials and Relation to Legal Practice. In: INTCESS 2023 – 10th International Conference on Education & Education of Social Sciences, 23–25 January 2023, Istanbul, Turkey: Hybrid Conference. Proceedings. Istanbul: Ocerint Publ. <https://doi.org/10.51508/intcess.202333>
2. Dimitrova, D. and Dimitrova, D. (2023) Role of the Higher Economic Education for the Development of Economic Activity in Varna. *Izvestiya. Journal of Economics, Management and Informatics, University of Economics – Varna, 67(1), pp. 24–40. <https://doi.org/10.56065/IJUEV2023.67.1.24>
3. European Commission (2026) Shaping and strengthening European AI talent*. Available at: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/library/shaping-and-strengthening-european-ai-talent> (Accessed: 27 October 2026).
4. European Parliament (2026) [Публикация на Европейския парламент, EPRS_BRI(2026)789385]. Available at: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/ro/document/EPRS_BRI\(2026\)789385](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/ro/document/EPRS_BRI(2026)789385) (Accessed: 27 October 2026).
5. Андреева, А. (2023) Трудови правоотношения на хабилитираните лица в Република България. Варна: Наука и икономика, с. 14.
6. Андреева, А. и Димитрова, Д. (2019) Академичното самоуправление в България – традиции и предизвикателства [The Academic Self-Government in Bulgaria: Traditions and Challenges]. Стратегии на образователната и научната политика, 27(2), с. 141–153. София: Аз Буки.
7. Андреева, А. и Димитрова, Д. (2021) Актуални тенденции в законодателната уредба на висшето образование в България [Actual Tendencies in the Legislative Regulation of the Higher Education in Bulgaria]. Стратегии на образователната и научната политика, 29(1), с. 9–20. <https://doi.org/10.53656/str2021-1-1-law>. Индексирана в Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000621670200002>
8. Андреева, А. и Иванова, В. (2021) Изкуственият интелект във висшето образование – за границите и етичните норми. В: Образование, наука и дигитални иновации – синергия за професионален път. Сборник с доклади от национална кръгла маса, 19 ноември 2021, Варна: ВСУ Черноризец Храбър, 2022, с. 62–71. <https://doi.org/10.36997/ESDI2021>. ISBN 978-954-715-721-7.

9. Андреева, А. и Йолова, Г. (2021) Екосистема на доверие при използване на изкуствен интелект в трудовите отношения. В: Правото и бизнесът в съвременното общество. Сборник с доклади от 4-та национална научна конференция, 22 октомври 2021, Варна: Наука и икономика, с. 364–375. <https://doi.org/10.36997/LBCS2021.364>. Available at: https://conference.ue-varna.bg/pravni-nauki/uploads/2022/01/sbornik_2021.pdf
10. Андреева, А. и Йолова, Г. (2022) По някои въпроси за академичната глобализация и синергията в научните изследвания [On Some Questions of Academic Globalization and Synergy in Scientific Research]. Стратегии на образователната и научната политика, 30(3), с. 227–243. София: Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“. <https://doi.org/10.53656/str2022-3-1-glo>. Available at: <https://azbuki.bg/uncategorized/79772/>. Индексирана в Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000816061600001>
11. Димитров, Г. (2001) Висшето образование и предизвикателствата на XXI век. Известия на Съюза на учените – Варна, 1, с. 43–45.
12. Димитров, Г. (2003) Настоящи тенденции и предизвикателства пред икономиката и управлението на висшите училища. Варна: Наука и икономика.
13. Димитрова, Д. (2024) Дигитализация в сферата на висшето образование. В: Андреева, А., Йолова, Г., Димитрова, Д. и Радев, Е. (2024) Правни аспекти на дигитализацията в сферата на висшето образование и в трудовите отношения [Legal Aspects of Digitalization in Higher Education and Employment Relations]. Варна: Знание и бизнес, с. 59–88.
14. Димитрова, Д. (2024) Правна уредба и тенденции на дигиталните образователни услуги във висшите училища. *Норма: правното списание*, 2, с. 87–113. София: Сиела Норма АД.
15. Димитрова, Д. (2025) Националната агенция за оценяване и акредитация като специализиран държавен орган за обезпечаване на качеството на висшето образование. Библиотека „Проф. Цани Калянджиев“, книга 103. Варна: Наука и икономика.
16. Димитрова, Д. (2026) Правен режим на висшите училища в България от Освобождението до днес. Известия, 60(2), с. 226–238. Варна: Наука и икономика.
17. Димитрова, С. (2013) Качеството на висшето образование в България и Болонския процес. Годишник на Колеж по икономика и администрация – Пловдив, с. 126–132.
18. Европейски парламент (2026) Трансформация на висшето образование в Европа – AI, конкурентоспособност и бъдещето на поколението Z. Международна конференция, 3 юни 2026. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=N91eG3KUtyQ>
19. Куюмджиев, И., Андреева, А. и Димитрова, Д. (2022) Дигиталните административни услуги, предоставяни от висшите училища на студентите – предизвикателства и добри практики на ИУ-Варна. В: 15 години административно правораздаване в България –

проблеми и перспективи. Сборник с доклади от национална кръгла маса, 15 юни 2022, Варна: Наука и икономика. <https://doi.org/10.36997/PPDD2022.111>

20. Пилев, Д. (2003) Политики на Европейския съюз във висшето образование. Стратегии на образователната и научната политика, 1, с. 89–92.
21. Серафимова, Д. и Андреева, А. (2021) Трансформация в моделите за управление на висшите училища в България – предизвикателства и възможности в дигиталната ера [Transformation in the Management Models of Higher Education Institutions in Bulgaria – Challenges and Opportunities in the Digital Age]. Стратегии на образователната и научната политика, 29(6), с. 543–556. София: Аз Буки.

TRANSFORMING INTERACTION IN HIGHER EDUCATION IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: EUROPEAN POLICIES, ACADEMIC EXPERIENCE, AND THE VOICE OF GENERATION Z

Andriyana Andreeva, Emil Radev

ABSTRACT

Higher education is evolving under the influence of a complex set of interrelated social, economic, technological, and educational factors that are transforming the university environment and the very process of creating and teaching knowledge. Alongside European and national policies and labor market dynamics, changing expectations are becoming increasingly important, values and patterns of engagement among different generations of students, among whom the technology-oriented Generation Z stands out as a harbinger of new attitudes toward the organization of learning. It is precisely the interaction between these factors that outlines the new directions for the development of contemporary higher education. This study aims to analyze the transformation of interaction in higher education in the era of artificial intelligence by comparing European policies, academic experience and empirical observations of student attitudes. The study is based on a doctrinal and comparative analysis. The practical significance of the study lies in the development of guidelines for improving the interaction between faculty, students, and smart technologies, aimed at enhancing the quality, adaptability, and competitiveness of higher education while preserving its academic values.

Keywords: *higher education, ecosystem of trust, artificial intelligence, European policies, Generation Z*